

на поняття «неправомірна вигода», криміналізації пропозиції неправомірної вигоди та її прийняття, а також сутність такого посягання як провокація підкупу. Доведено, що доповнення КК України новими нормами призвело до появи суміжних складів злочинів, а тому у процесі кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності потрібно враховувати принцип недопустимості подвійного інкримінування.

Ключові слова: службові злочини, співучасть, хабар, неправомірна вигода, пропозиція неправомірної вигоди, провокація підкупу, підбурювання.

Резюме

Горбачёв Д. Н. Современные тенденции реформирования раздела XVII Уголовного кодекса Украины.

В статье исследуются аспекты развития нормативно-правового регулирования сферы уголовной ответственности за служебные преступления. Анализируются научные подходы к внедрению законодательных изменений, которые выражаются в замене понятия «взятка» понятием «неправомерная выгода», криминализации пропозиции неправомерной выгоды и её принятия, а также сущность такого посягательства как провокация подкупа. Доказано, что дополнение УК Украины новыми нормами привело к появлению смежных составов преступлений, а поэтому в процессе квалификации преступлений в сфере служебной деятельности необходимо учитывать принцип недопустимости двойного инкриминирования.

Ключевые слова: служебные преступления, соучастие, взятка, неправомерная выгода, предложение неправомерной выгоды, провокация подкупа, подстрекательство.

Summary

Horbachov D. Current trends of the reform of the Chapter XVII Criminal code of Ukraine.

This paper examines aspects of the legal regulation of criminal responsibility for crimes office. Analyzed scientific approaches to the implementation of legislative changes which are to replace the term “bribe” to the concept of “undue advantage” criminalization offer undue advantage and its acceptance, as well as the nature of the infringement as a provocation of a bribe. It is shown that supplementing the Criminal Code of Ukraine with new law rules led to the appearance of adjacent crimes, and therefore in the definition of crimes in the field of performance must take into account the principle of the inadmissibility of double incrimination.

Key words: official crime, complicity, bribe, undue advantage, the supply of illegal benefit, provocation of a bribe, incitement.

Отримано 1.06.2013

УДК 343.8

Т. В. ДУЮНОВА

Тетяна Василівна Дуюнова, молодший науковий співробітник Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Довічне позбавлення волі є достатньо новим та специфічним видом покарання для українського законодавства й науки. Його введення було обумовлено пошуком «адекватної» заміни смертній карі. Як самостійний предмет розгляду науковців дослідження довічного позбавлення волі досить рідко виокремлюється у наукових працях. Найчастіше зазначений вид покарання розглядається разом з позбавленням волі на певний строк і саме в рамках кримінально-правових досліджень, а не кримінально-виконавчих розробок.

Утім, питання введення позбавлення волі як заміни смертної кари розглядав ще А. Ф. Кістяківський, причому виходячи з положень, викладених ним у роботі «Исследование о смертной казни» 1867 р., він був запеклим прихильником максимальної міри покарання, а саме – позбавлення волі¹.

Фактично рівень комплексного вивчення проблем виконання покарання у виді довічного позбавлення волі є досить низьким. Перші розробки, пов'язані з питанням виконання покарання у виді довічного позбавлення волі, мали більш громадський (суспільний) характер, не науковий, і з'являлися вони почали лише наприкінці ХХ століття.

Схиляючись до довічного позбавлення волі, О. В. Беца звертав увагу на те, що ефективність смертної кари як виду покарання досить низька. Він стверджував, що за результатами досліджень ООН не було встановлено стабільного зв'язку між збільшенням випадків застосування смертної кари і зменшенням рівня злочинності у країні. Навпаки, чим менше застосовувалася ця міра покарання, тим менше вчинялося злочинів, за які вона передбачалася. Вчений зазначав, що жорстокість з боку держави породжує жорстокість з боку громадян. Тому перспективу, що відповідає проголошеному Конституцією України статусу справедливої, правової та соціальної держави, він вбачає саме у довічному позбавленні волі².

Грунтовно досліджувала проблему виконання покарання у виді довічного позбавлення волі у своїх працях Л. О. Мостепанюк, яка у 2005 р. захистила дисертаційну роботу за темою: «Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання». Вона детально розглядає питання можливого звільнення від досліджуваного виду покарання, відзначаючи, що Конституційний Суд України своїм рішенням від 29 грудня 1999 р. формально скасував смертну кару, але не дав відповіді на запитання, яку аналогічну міру покарання застосовувати до осіб, що були засуджені до смертної кари. У зв'язку із цим науковець детально досліджує різні можливості звільнення від відбування покарання. Аналізуючи ситуацію, яка виникла на початку 2000 р., коли смертну кару було скасовано, і максимально суворим покаранням було позбавлення волі на строк до 15 років (довічне позбавлення волі як вид покарання було введено до КК України Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України» від 22 лютого 2000 р.), авторка наполягає на тому, що відсутність чіткого врегулювання зазначеного питання, у зв'язку з діяльністю законодавчого органу з введення відповідної заміни смертної кари, не може бути підставою звільнення від відбування довічного позбавлення волі у інший спосіб, ніж за клопотанням про заміну довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк у порядку помилування, яке здійснюється Президентом України³.

Робилися спроби знайти відповідь на питання стосовно звільнення засуджених до довічного позбавлення волі шляхом аналізу зарубіжної практики, як, наприклад, це спробував зробити Б. О. Кириш. Він зазначає, що хоча покарання у виді довічного позбавлення волі і передбачає позбавлення засудженого свободи довічно (безстроково), насправді таким (довічним або безстроковим) воно є не завжди. Це пов'язано з тим, що до засуджених до довічного позбавлення волі може застосовуватися:

- пом'якшення (зменшення (зниження) строку) цього покарання (як приклад автор наводить положення Кримінального кодексу КНР);
- заміна цього покарання позбавленням волі на певний строк (така формула передбачена законодавством багатьох європейських країн);
- умовно-дострокове (умовне, дострокове) звільнення від відбування цього покарання. Кожна країна, яка передбачає покарання у виді довічного позбавлення волі, по-різному вирішує питання про можливість застосування інституту умовно-дострокового звільнення. Узагальнюючі підстави такого звільнення автор виділяє такі: 1) відбування засудженим встановленого строку покарання; 2) виправлення засудженого; 3) інші передбачені законом підстави⁴.

Суттєвий науковий доробок стосовно питання виконання покарання у виді довічного позбавлення волі зробив і такий видатний вітчизняний науковець, як А. Х. Степанюк, який у своїх публікаціях звертав увагу на низку важливих проблем, зокрема і проблему звільнення від відбування покарання. Він зазначає, що оскільки ч. 2 ст. 64 КК України передбачає, що довічне позбавлення волі не застосовується до осіб у віці понад 65 років, то гіпотетично у засуджених до довічного позбавлення волі є ще один шанс вийти на волю. Цей шанс з'являється з досягненням засудженим до довічного позбавлення волі 65-річного віку, оскільки термін «застосування покарання» означає як його призначення, так і виконання. Таким чином, виконувати довічне позбавлення волі щодо осіб у віці понад 65 років заборонено ч. 2 ст. 65 КК України⁵.

Науковці визнають, що можливість звільнення засуджених від відбування довічного позбавлення волі є проявом принципу гуманізму. Розвиваючи зазначену думку, Є. Ю. Бараш зазначає, що реалізація гуманізації виконання покарання у виді довічного позбавлення волі повинна торкатися реформування механізмів регулювання та організації діяльності установ виконання покарань, підвищення взаємодії цих установ з іншими правоохоронними органами та громадськістю, удосконалення діяльності з виправлення та ресоціалізації засуджених. Реформування повинно відбуватися у двох взаємопов'язаних напрямках:

- 1) імплементація у вітчизняне кримінально-виконавче законодавство, що регулює діяльність органів та установ виконання покарань, засад міжнародного права, зокрема Європейських норм, які стосуються як взагалі виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, так і безпосередньо довічного позбавлення волі;
- 2) вдосконалення норм кримінально-виконавчого законодавства, що безпосередньо визначає правовий стан засуджених до покарання у виді довічного позбавлення волі.

Науковець погоджується з думкою В. Львовичкіна про те, що з огляду на зміст міжнародних стандартів з прав та свобод засуджених до позбавлення волі їх забезпечення можливе лише в тому випадку, коли вони будуть належним чином імплементовані в національне законодавство. Особливу увагу слід звернути на те, що Європейські пенітенціарні правила знаходяться у взаємозв'язку з Мінімальними стандартними правилами поведінки з в'язнями, а тому повинні допомагати правильно тлумачити норми, що імплементуються⁶.

Наступним важливим питанням у сфері гуманізації виконання покарання у виді довічного позбавлення волі, до яких звертається Є. Ю. Бараш уже разом з С. І. Скоковим, є удосконалення організації виконання покарання у виді довічного позбавлення волі. На їх думку, фактична зміна змісту діяльності з реалізації (виконання) цього виду покарання, яке передбачає вдосконалення умов та порядку його здійснення (відбування), обумовлює і зміну способів та методів діяльності самої пенітенціарної системи нашої держави, де аспект виправлення і ресоціалізації засудженої особи стає домінуючим. Довічне позбавлення волі можна розглядати як: кримінальне покарання, систему заходів впливу на особу, форму обмеження прав особи, але, на думку цих авторів, і як складову загальної діяльності представників пенітенціарної системи щодо здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Із цієї точки зору науковці пропонують розглядати довічне позбавлення волі як певний організаційно-правовий процес, стосовно якого

здійснюється управління з боку персоналу установ виконання покарання задля досягнення мети виправлення й ресоціалізації засудженої особи. Є. Ю. Бараш та С. І. Скоков звертаються до думки А. Х. Степанюка стосовно того, що реалізація принципу гуманізму щодо засуджених у нормах Конституції та інших нормативно-правових актів покликана інкорпорувати уявлення про гуманізм у діяльності органів та установ виконання покарань як діяльність, не позбавлену людського ставлення до засудженого, де розуміння гуманізму виконання покарання набуває вищої юридичної сили, спираючись на авторитет закону. Автори повністю підтримують підхід, за якого суспільство не відмовляється від засудженого як від свого члена, а прагне через різні форми та методи профілактично-виховного впливу виправити його, повернути до суспільно корисного життя. Також автори погоджуються з позицією Л. О. Мостепанюк, що доцільним буде запровадження прогресивної системи відбування покарання, що б передбачала поступове покращення умов відбування довічного позбавлення волі для осіб, які виконували розроблений для них індивідуальний план відбування покарання, мали позитивні перспективи з можливістю подальшого звільнення. Для вдосконалення організаційних аспектів діяльності із забезпечення реалізації покарання у виді довічного позбавлення волі пропонується пов'язувати з такими основними напрямками: безпека (як самої особи, так і безпека персоналу та установи виконання покарання взагалі), контроль (за дотриманням безпеки), оцінювання (щорічний моніторинг поведінки засуджених), гуманне ставлення до засуджених. Підтримується думка Л. О. Мостепанюк про те, що виховна і соціально-психологічна робота із засудженими повинна бути прямо спрямована на формування та збереження соціально корисних навичок, нейтралізацію негативного впливу на особу умов тривалої ізоляції від суспільства, профілактику агресивної поведінки стосовно персоналу, інших засуджених та себе. Прихильників цієї точки зору досить багато як серед вітчизняних, так і серед іноземних науковців⁷.

У зв'язку з тим, що відбування особою довічного позбавлення волі є достатньо жорсткою мірою покарання, оскільки умови тримання цього виду засуджених значною мірою відрізняються від умов тримання інших категорій засуджених, та взагалі враховуючи ступінь небезпечності діянь, за які призначається вказаний вид покарання, у наукових розробках таких російських вчених, як О. В. Кокурін і Ю. В. Славінська звертається увага на необхідність більш детального вивчення питань психологічного супроводу осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Вони пропонують перехід від колективного типу впливу на засуджених з боку адміністрації установи виконання покарання, до індивідуального підходу. Ці автори роблять спробу відповісти на низку питань, зокрема, чи доцільно застосовувати індивідуальний підхід до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, чи витрачати кошти і час спеціалістів на ресоціалізацію та корекцію поведінки осіб, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі. Науковці наголошують, що цей вид діяльності необхідний, адже, з одного боку, психологічний супровід зазначеної категорії осіб фактично підтримує психологічне здоров'я осіб, а з другого боку, юридично кожна особа, засуджена до довічного позбавлення волі, має можливість клопотати про помилування і має, хоча і не значний, але шанс знову стати повноцінним членом суспільства. Для більш ефективного та гуманного виконання покарання у виді довічного позбавлення волі автори пропонують провести комплексну реформу в установах виконання покарання, починаючи з матеріально-технічних умов, і закінчуючи встановленням у цих установах нормальної психологічної ситуації⁸.

У створенні належних психологічних умов для відбування покарання у виді довічного позбавлення волі можуть відіграти важливу роль не тільки спеціалісти установ виконання покарання, а й інші учасники кримінально-правової діяльності. Так, В. В. Кондратішина пропонує звернути увагу на необхідність реформування пенітенціарної системи щодо підвищення ролі співпраці адміністрацій місць виконання покарання з громадськими організаціями, як це передбачається ст. 61 МСП стандартних правил поводження з ув'язненими, у тому числі й через підвищення громадського контролю за дотриманням прав засуджених та дотриманням умов тримання засуджених⁹.

Такий науковець, як С. В. Царюк, звертається до проблеми умов виконання покарання у виді довічного позбавлення волі. Він зазначає, що з початку запровадження мораторію на смертну кару кількість засуджених до цього виду покарання збільшилася у два рази, і станом на 2008 р. становила 1270 осіб. Тому доцільно запропонувати доповнити розділ 4 КВК України статтями, які б детально регламентували права та обов'язки засуджених до довічного позбавлення волі, оскільки на практиці трапляються випадки, коли особі належним чином не повідомлялося про її права та обов'язки, в усній формі обсяг прав звужувався, а обов'язків – розширювався. Також значної уваги потребує питання реалізації загальних прав особи, таких як право на освіту, право створення сім'ї тощо.

Також автор звертає увагу на важливість вивчення режиму виправної колонії як засобу виправлення засудженого. Адже за його даними 48 % засуджених до покарання у виді довічного позбавлення волі раніше не мали судимостей, а інші 52 % – раніше притягувалися до кримінальної відповідальності, причому неодноразово. Після прибуття до місць виконання покарання всі вони опиняються в однакових умовах, але також не слід забувати про те, що особи, які раніше відбували покарання, і ті особи, що не відбували покарання, по-різному піддаються впливу системи перевиховання¹⁰.

В юридичній літературі звертається увага також на існуючу суперечність ст. 151 КВК України та п. 7 Рекомендації NRes (2003) 23 Комітету міністрів Ради Європи «Про здійснення виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі та інших тривалих термінів ув'язнення адміністраціями місць позбавлення волі». Так, у ст. 151 КВК України передбачається, що засуджені, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, розміщуються у приміщеннях камерного типу, як правило на 2 особи і носять одяг спеціального зразка, але п. 7 Рекомендацій прямо забороняє поділ засуджених лише за ознакою строку покарання¹¹.

У свою чергу О. В. Хорошун приділяє значну увагу визначенню поняття режиму відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. Автор зазначає, що вивчення режиму завжди характеризується багатоаспектністю. Він погоджується з позицією В. П. Козлова, Ю. В. Нікітіна та Л. О. Стрелкова стосовно того, що визначення та тлумачення режиму здебільшого зводяться до простого переказу правил, які регулюють життя засуджених і тих заходів впливу, якими забезпечується примусовий характер цих правил. Деякі вчені пропонують розглядати режим як у широкому, так і у вузькому значенні. Під режимом у широкому значенні вони пропонують розуміти всю сукупність заходів, за допомогою яких здійснюється процес виправлення ув'язнених. Під режимом у вузькому змісті розуміється встановлення певних правил ізоляції засуджених, їх поведінки, прав та обов'язків, обумовлених фактом відбування покарання, регулювання порядку пересування в межах місця позбавлення волі, регламентація форм спілкування ув'язнених з навколишнім світом, система заходів стягнень та заохочень. Але сам науковець приєднується до думки тих авторів, які розглядають режим як поняття суцільне, оскільки його поділ навряд чи можна назвати доцільним.

Багато науковців безапеляційно відносять це поняття до позбавлення волі так само, як і законодавець у ст. 102 КВК України. При аналізі режиму більшість учених виводять такі його характеристики, як ознаки режиму, вимоги режиму, мета режиму, його функції та забезпечення.

При визначенні основних та істотних ознак режиму слід виходити насамперед із властивостей, що визначають характер, правову природу, напрям мети й завдання режиму виконання і відбування покарання. На погляд О. В. Хорошуна, такими ознаками режиму виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі є: суворота та точна правова регламентація режиму відбування покарання; можливість застосування примусових заходів для забезпечення дотримання правил режиму у випадку їх невиконання засудженим; фактична реалізація правил режиму у процесі виконання та відбування покарання¹².

Таким чином, з усього викладеного вище випливає, що питання виконання покарання у виді довічного позбавлення волі є проблематичним з точки зору теоретичного обґрунтування і викликає інтерес багатьох науковців, які висловлюють різні думки з цього приводу, але при цьому ґрунтуються більше на загальних засадах кримінального права, ніж засадах кримінально-виконавчого права у зв'язку з відносною новизною цього виду покарання та досить незначним терміном вивчення зазначеної проблематики. На наш погляд, питання оптимальної організації процесу виконання-відбування покарання у виді довічного позбавлення волі потребують подальшої ґрунтовної розробки.

¹ Кистяковский А. Ф. Исследование о смертной казни. – Тула: Автограф. – 2000. – С. 20.

² Беца А. В. Пожизненное заключение: каким ему быть? / А. В. Беца // «Зеркало недели. Украина» № 6, 7 февраля 1997; Беца А. В. Зачем Украине политика «тюремизации»? / А. В. Беца // Зеркало недели. Украина. – № 35, 29 августа 1997.

³ Мостепанюк Л. О. Особливості заміни окремих видів покарань в процесі їх відбування / Л. О. Мостепанюк // Держава і право. – Вип. 53. – С. 503.

⁴ Кириш Б. О. Покарання, що полягає у довічному позбавленні засудженого свободи, у кримінальному законодавстві зарубіжних країн / Б. О. Кириш // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 2. – С. 269.

⁵ Кримінально-виконавче право: підручник / В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. – Х.: Право, 2011. – С. 222.

⁶ Бараш Є. Щодо гуманізації виконання покарань у вигляді довічного позбавлення волі / Є. Бараш // Право України. – 2010. – № 2. – С. 160.

⁷ Бараш Є. Ю., Скоков С. І. Удосконалення організації виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі як відображення процесів реформування пенітенціарної системи України / Є. Ю. Бараш, С. І. Скоков // Право і Безпека. – 2011. – № 2 (39). – С. 40.

⁸ Кокурин А. В., Славинская Ю. В. К вопросу о психологическом сопровождении осужденных к пожизненному лишению свободы в условиях реформирования уголовно-исполнительной системы // Юридическая психология. – М.: Юрист, 2010. – № 2. – С. 27.

⁹ Кондратишина В. В. Кримінально-виконавча політика України: сучасний стан і тенденції розвитку / В. В. Кондратишина // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1. – С. 264.

¹⁰ Царюк С. В. Особливості виконання покарання у виді довічного позбавлення волі / С. В. Царюк // Юридична Україна. – 2008. – № 10. – С. 97.

¹¹ Проблеми кримінально-виконавчого права: навч. посіб. / О. Г. Кальман, С. С. Мірошніченко, О. М. Подільчак та ін.; за ред. О. Г. Кальман: Нац. акад. прокуратури України. – Чернівці: Десна, 2012. – С. 293–294.

¹² Хорошун О. В. Деякі питання режиму виконання покарання та відбування кримінального покарання у виді довічного позбавлення волі / О. В. Хорошун // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 1 (II). – С. 259.

Резюме

Дуюнова Т. В. Сучасний стан наукової розробки проблем виконання покарання у виді довічного позбавлення волі.

Розглянуто сучасний стан наукової розробки проблем виконання покарання у виді довічного позбавлення волі. Проаналізовано науковий доробок провідних вчених у галузі кримінально-виконавчого права у цій сфері. Зосереджено увагу на проблемах визначення можливих підстав звільнення засуджених до довічного позбавлення волі.

Автор робить акцент на змісті міжнародних стандартів з прав та свобод засуджених до позбавлення волі, наголошує, що їх забезпечення можливе лише в тому випадку, коли вони будуть належним чином імplementовані в національне законодавство. Особливу увагу пропонується звернути на Європейські пенітенціарні правила та Мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями, що являють собою основні документи з проблеми, що розглядається.

Ключові слова: довічне позбавлення волі, виконання довічного позбавлення волі, звільнення від відбування покарання.

Резюме

Дуюнова Т. В. Современное состояние научной разработки проблем исполнения наказания в виде пожизненного лишения свободы.

Рассмотрено современное состояние научной разработки проблем исполнения наказания в виде пожизненного лишения свободы. Проанализированы научные труды ведущих ученых в области уголовно-исполнительного права в этой сфере. Сосредоточено внимание на проблемах определения возможных оснований освобождения осужденных к пожизненному лишению свободы.

Автор делает акцент на содержании международных стандартов прав и свобод осужденных к лишению свободы, обращает внимание, что их обеспечение возможно только в том случае, если они будут надлежащим образом имплементированы в национальное законодательство. Особое внимание предлагается обратить на Европейские тюремные правила и Минимальные стандартные правила обращения с заключенными, которые являются основополагающими для данного вопроса.

Ключевые слова: пожизненное лишение свободы, исполнение пожизненного лишения свободы, освобождения от отбывания наказания.

Summary

Duyunova T. Current state of scientific development of problems of an execution of the punishment in the form of lifelong imprisonment.

The current state of scientific research problems in implementing the sentence of life imprisonment. Analyzed the scientific contributions of leading scientists in the field of penal law in this area. Attention is concentrated on the problem of determining the possible grounds of dismissal sentenced to life imprisonment.

The author places emphasis on contents of the international standards of the rights and freedoms condemned to imprisonment, pays attention that their providing is possible only if they are properly implemented in the national legislation. The special attention is offered to be paid on European prison rules and the Minimum standard rules of the treatment of prisoners which are basic for the matter.

Key words: life imprisonment, life imprisonment execution, exemption from punishment.

Отримано 1.06.2013

УДК 343.237(477)

І. М. КАРПЕНКО

Ірина Миколаївна Карпенко, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВРАХУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ ПРИ ОЦІНЦІ ДІЙ СПІВУЧАСНИКІВ ЗЛОЧИНУ

У попередніх дослідженнях автором було здійснено спробу визначити основний кримінально-правовий зміст та етапи трансформації злочинної поведінки, конкретизувати її окремі характеристики, розглянути співвідношення трансформації з іншими кримінально-правовими ситуаціями¹. Логічним продовженням проведеного дослідження має бути з'ясування того, як впливає ситуація трансформації на кримінально-правову оцінку поведінки суб'єкта в цілому та дій окремих співучасників зокрема.

Слід зазначити, що універсальних правил кваліфікації дій суб'єкта в ситуації, коли має місце трансформація злочинної поведінки, не вироблено ні наукою, ні правозастосовною практикою. Відсутні загальні орієнтири при вирішенні цієї проблеми і у випадках вчинення злочинів у співучасті.

Отже, метою даної статті є з'ясування особливостей кваліфікації дій співучасників у випадках, коли наявна трансформація злочинної поведінки, з урахуванням тих загальних підходів до кримінально-правової оцінки ситуації, які вже сформульовані в теорії та правозастосовній практиці.

Загальні підходи до кваліфікації дій суб'єкта у випадках трансформації злочинної поведінки. У науці висловлено два основні підходи до кваліфікації дій особи в ситуації трансформації. Перший полягає в тому, що в таких випадках діяння особи кваліфікуються як одиничний злочин, який було вчинено суб'єктом на завершальному етапі². При цьому перше (первинне) діяння не дістає самостійної кримінально-правової оцінки, його кримінально-правове значення в цьому плані втрачається, і особі інкримінується вчинення лише одного злочину. Другий підхід зводиться до того, що суб'єкт має нести кримінальну відповідальність за сукупністю злочинів – за незакінчений злочин, який він мав намір вчинити на початковому етапі злочинної діяльності, і за злочин, вчинений ним на завершальному етапі³. Відмінність у поглядах науковців і відсутність правових орієнтирів призводять до суперечностей і в практиці застосування кримінального закону.

Зазначимо, що деякі прояви «трансформації» злочину одного виду (різновиду) в злочин іншого виду (різновиду) знайшли своє відображення на рівні конкретних правозастосовних орієнтирів.

Зокрема, в абзаці 3 п. 4 і в абзаці 4 п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р. № 10 йде мова про «трансформа-